

UDK 811.163.6'272

Janko Trupej

Jurklošter

ZAZNAMOVANOST SLOVENSKEGA IZRAZOSLOVJA ZA TEMNOPOLTE

Članek obravnava spreminjanje zaznamovanosti slovenskih poimenovanj za temnopolte skozi zgodovino. Obravnavana so relevantna gesla v različnih slovarjih, pri čemer je pozornost posvečena predvsem kvalifikatorjem in spreminjanju opredelitev gesel. Na podlagi analize korpusa besedil, ki je dostopen na spletnem portalu *Digitalna knjižnica Slovenije*, je obravnavana pogostost uporabe posameznih izrazov skozi zgodovino. Sodoben slovenski odnos do poimenovanj za temnopolte je opredeljen tudi na podlagi analize rezultatov izvedene ankete, pri kateri je sodelovalo 309 oseb.

Ključne besede: sociolingvistika, zgodovinski razvoj, zaznamovanost, poimenovanja za temnopolte

The present article is concerned with how the markedness of Slovenian terminology for black people changed throughout history. Relevant headwords in different dictionaries are examined, the primary focus being on how terms were labelled and how the definitions of headwords changed. The frequency of the use of certain terms throughout history is examined by means of an analysis of the corpus available on the portal *Digital Library of Slovenia*. The modern attitude towards select Slovenian terms denoting black people is defined by means of a survey, in which 309 people participated.

Key words: sociolinguistics, historical development, markedness, terms for black people

0 Uvod

Izrazoslovje za temnopolte občutljivo problematiko predstavlja predvsem v Združenih državah Amerike, kjer nekatera poimenovanja simbolizirajo večstoletno zatiranje Afroameričanov. To verjetno v največji meri velja za izraz *nigger*, ki ga nekateri pojmujejo celo kot najbolj nesprejemljivo besedo v ameriški angleščini (HILL 2008: 51; ASIM 2007: 9; RATTANSI 2007: 120).¹ Povečano senzibilnost glede poimenovanj za temnopolte je opaziti tudi v drugih jezikih; v nemščini je npr. v zadnjih desetletjih nesprejemljiv postal izraz *Neger*, ki je sicer dolgo veljal za standardni izraz (Arndt in Hornscheidt 2009). V slovenskem prostoru je situacija bistveno drugačna; Slovenci skozi zgodovino nismo imeli veliko neposrednih stikov s temnopoltimi, kar je verjetno deloma botrovalo k temu, da je slovensko besedišče za označevanje te rase – pred-

¹ HILLOVA trdi, da je bil izraz *nigger* pejorativno zaznamovan že na začetku 17. stoletja (2008: 51), ASIM navaja, da je bil žaljiv najkasneje konec 18. stoletja (2007: 11), medtem ko KENNEDY trdi, da je rasistično konotacijo imel na koncu prve tretjine 19. stoletja (2003: 4–5). Za najbolj vpljudna izraza za temnopolte sta v ZDA dolgo veljala *colored* in *negro* (HILL 2008: 51), vendar sta sčasoma postala zaznamovana, zato sta ju v drugi polovici 20. stoletja polagoma nadomestila izraza *black* in *African American* (RATTANSI 2007: 116).

vsem v primerjavi z besediščem ameriške angleščine² – precej skromno in ne prav jasno opredeljeno; Janja Prešern v spletni izdaji tednika *Mladina* npr. ugotavlja, da

[n]imamo čisto zares definiranih kategorij označevalcev ljudi druge, predvsem temnopolte rase. Črnc, črnuh, črnuhar, temnopolti, črnopolti, črnokožec, obarvani, zamorec, zamorček, zamurc, niger ... Vse te besede tlačimo v isti koš. Pri tem se nam nekako zdi, da niger res ni lepa beseda. Prvič zato, ker je prevzeta iz tujega jezika, in jasno tudi zato, ker v tem tujem jeziku velja za najhujšo psovko. Isti označevalni element – barvo kože – ima tudi črnc, ki je po lestvici politične korektnosti in pravilnega izražanja na drugem mestu, takoj za temnopolti, čeprav ni jasno, zakaj bi bilo temno lepše od črno. (2001)

Ker problematika zaznamovanosti slovenskega izrazoslovja za temnopolte še ni bila deležna celovite obravnave, se ji bomo posvetili v pričujočem prispevku.³ Najprej bomo obravnavali relevantna gesla v različnih slovarjih, pri čemer bomo pozorni predvsem na kvalifikatorje in na spreminjanje opredelitev gesel. V nadaljevanju prispevka bomo ugotavljali, kako pogosto so bila izbrana poimenovanja za temnopolte v različnih obdobjih uporabljena v slovenskem tisku in kako so se spreminjala razmerja med njihovo pojavnostjo. Sodobni odnos do poimenovanj za temnopolte bomo opredelili tudi na podlagi analize rezultatov izvedene ankete.

1 Slovarske opredelitve poimenovanj za temnopolte

Ugotavljali smo, kako so izbrana poimenovanja za temnopolte opredeljena v različnih izdajah treh slovarjev slovenskega jezika (gesla: *črnavs*, *črnc*, *črnokožec*, *črnuh*, *črnuhar*, *temnopolit*, *zamorec*), treh angleško-slovenskih slovarjev (gesla: *black*, *colored*, *coon*, *darky*, *negro*, *nigger*), petih slovensko-angleških slovarjev (gesla: *črnc*, *črnuh*, *temnopolit*, *zamorec*), petih slovensko-nemških slovarjev (gesla: *črnc*, *črnuh*, *zamorec*) in šestih nemško-slovenskih slovarjev (gesla: *Mohr*, *Neger*, *Schwarzer*).⁴

V *Slovarju slovenskega jezika* (Glonar 1936) sta izraza *črnc* in *zamorec* opredeljena kot nezaznamovana sinonima, kot nevtralen je označen tudi izraz *črnokožec*, medtem ko je izraz *črnuh* označen kot zaničljiv. Tudi v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je izraz *zamorec* opredeljen sinonimno s *črnc* in označen kot navadno slabšalen, medtem ko izraz *črnc* ni zaznamovan. Slednje velja tudi za izraza *temnopolit* in *črnokožec*, medtem ko so izrazi *črnavs*, *črnuh* in *črnuhar* označeni kot slabšalni. V novi izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* opredelitve obravnavanih izrazov ostajajo nespremenjene.

V *Angleško-slovenskem slovarju* (Škerlj 1944) negativno zaznamovani izrazi nimajo primerljivo zaznamovanih slovenskih ustreznice, kar je najbolj očitno pri geslih *darky* in *nigger*, za kateri sta vseh izdajah kot ustreznici navedena le izraza *črnc* in

² Besedišče je bogato predvsem glede negativno zaznamovanih izrazov: na spletni strani *The Racial Slur Database* je navedenih kar 183 različnih rasističnih izrazov za temnopolte.

³ Prispevek temelji na nekaterih poglavjih iz doktorske disertacije, ki je pod mentorstvom red. prof. dr. Nike Kocijančič Pokorn nastala na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

⁴ V prispevku je na seznamu literature navedena le prva izdaja posameznega slovarja. Seznam vseh preverjenih gesel z navedenimi slovenskimi ustreznici je dostopen na spletnem naslovu <https://sites.google.com/site/jankotrupej/home/bibliografija/priloga-k-clanku-trupej-janko-2014-zaznamovanost-slovenskega-izrazoslovja-za-temnopolte-slavisticna-revija-62-4>.

zamorec. Za negativno zaznamovano geslo *coon*, ki se prvič pojavi v izdaji iz leta 1947, je kot ustreznica sprva naveden izraz *zamorec*, od izdaje iz leta 1957 dalje pa *čr-nec*. V izdaji iz leta 1960 prvič zasledimo geslo *colored*, pri katerem je kot ustreznica naveden izraz *temnopol*t. Tudi za vse izdaje Gradovega *Angleško-slovenskega slovarja* (1965a) je značilno neskladje v zaznamovanosti izvirmih in slovenskih izrazov, saj sta pri vseh preverjenih geslih kot ustreznici navedena izraza *čr-nec* in/ali *zamorec* (le pri geslu *colored* tudi izraz *mulat*), medtem ko najbolj slabšalnih slovenskih izrazov ne zasledimo – izraz *nigger* je npr. označen kot pogovoren, vendar je kot slovenska ustreznica naveden nevtralen izraz *čr-nec*. V *Velikem angleško-slovenskem slovarju* (Grad, Škerlj in Vitrovič 1967) so izrazi *coon*, *darky* in *nigger* v vseh izdajah sicer označeni kot pogovorni, vendar je le pri slednjem geslu kot ustreznica naveden negativno zaznamovan izraz *čr-nuh*, medtem ko pri prvih dveh geslih zasledimo nevtralen izraz *čr-nec*. Ta izraz je ravno tako naveden pri geslih *black*, *colored* in *negro* – pri slednjem geslu sicer zasledimo tudi izraz *zamorec*, pri geslu *colored* pa izraz *temnopol*t.

Izpuščanje najbolj peyorativnih slovenskih izrazov je značilno tudi za slovensko-angleške slovarje, saj v nobenem obravnavanem slovarju npr. nismo zasledili gesel *čr-nuh*, *čr-nuhar* ali *čr-navs*. V *Ročnem slovensko-angleškem in angleško-slovenskem slovarju* (Košutnik 1904) in v publikaciji z naslovom *Slovensko-angleška slovnica, tolmač, spisovnik in navodilo za naturalizacijo* (N. N. 1912) pri nobenem slovenskem geslu ne zasledimo peyorativnih angleških ustreznic, medtem ko je v vseh slovarjih poimenovanih *Slovensko-angleški slovar* (Kotnik 1952; Grad 1965b; Grad in Leeming 1990) pri geslu *zamorec* naveden izraz *nigger*. V Gradovem in Leemingovem slovarju je ta peyorativni izraz naveden tudi pri nezaznamovanem geslu *čr-nec*.

V *Popolnem ročnem slovarju slovenskega in nemškega jezika* (Janežič 1851) peyorativnih izrazov za temnopolte ne zasledimo, medtem ko je v *Slovensko-nemškem slovarju* (Pleteršnik 1894) pri geslu *čr-nuh* zavedeno, da gre za zaničljiv izraz. Slednje geslo zasledimo tudi v Bradačevem in Pregljevem *Slovensko-nemškem slovarju* (1930), medtem ko v novejšem slovarju z istim naslovom (Mandrovič 1943) med gesli ni negativno zaznamovanih izrazov za temnopolte. Tudi v *Malem besednjaku slovenskiga in nemškiga jezika* (N. N. 1854a), slovarju *Deutsch-slowenisches Wörterbuch* (Cigale 1860) in štirih slovarjih z naslovom *Nemško-slovenski slovar* (Kramarič 1907; Tominšek 1924; Bradač 1928; Tomšič 1938) sta kot ustreznici za nemška gesla vedno navedena le – ob izidu slovarjev nezaznamovana – izraza *čr-nec* in/ali *zamorec*.⁵

Analiza je pokazala, da v večini dvojezičnih slovarjev najbolj negativna slovenska poimenovanja za temnopolte niso prisotna – izraz *čr-nuh* npr. zasledimo le v treh od 19-ih slovarjev, medtem ko izraza *čr-nuhar* ali *čr-navs* nista uporabljena v nobenem slovarju. Gesla so sicer s kvalifikatorji opremljena le v petih pregledanih dvojezičnih slovarjih.

⁵ V obeh nemško-slovenskih slovarjih iz 19. stoletja je pri geslu *Mohr* poleg izraza *zamorec* navedena tudi različica *zamurec*, glede katere lahko v anonimnem zapisu iz leta 1854 preberemo naslednje negativno mnenje: »Zamorčki, zamorci, je po mojem mnenju prava slovenska beseda, ne pa zamurci, kakor se pogostoma tu in tam bere. — Primorce navadno le Primorce in ne Primurce imenujemo, desiravno tako dobro pomeni prvo prebivavce poleg morja, kakor drugo prebivavce za morjem. Na kako vižo bi se tedaj pri 'Primorcih' in 'zamorcih' O v U spremenilo, resnično ne vem!« (N. N. 1854b: 100). Podobno je v slovarju *Deutsch-slowenisches Wörterbuch* iz leta 1860 pri geslu *Mohr* naveden izraz *čr-nec*, medtem ko je pri geslu *Schwarzer* navedena različica *čr-nec*.

2 Analiza pojavnosti izbranih poimenovanj za temnopolte v slovenskem tisku

Izbrali smo osem slovenskih poimenovanj za temnopolte in na podlagi analize korpusa besedil, ki je dostopen na spletnem portalu *Digitalna knjižnica Slovenije*,⁶ ugotavljali, kako pogosto je bil posamezen izraz uporabljan v različnih zgodovinskih obdobjih – rezultati so podani v spodnji preglednici.⁷

Preglednica 1: Pogostost uporabe izbranih izrazov za temnopolte v različnih obdobjih.

OBDOBJE	-1918		1919-1945		1946-1991		1992-		SKUPAJ	%
	ŠT.	%	ŠT.	%	ŠT.	%	ŠT.	%		
<i>zamorec</i>	8.718	68,50	11.511	50,88	953	22,52	438	13,94	21.620	50,60
<i>črnc</i>	2.651	20,83	9.828	43,44	2.660	62,87	1.356	43,14	16.495	38,61
<i>temnopolit</i>	166	1,30	883	3,90	439	10,38	1.182	37,61	2.670	6,25
<i>črnuh</i>	617	4,85	310	1,37	130	3,07	128	4,07	1.185	2,77
<i>zamurc</i>	477	3,75	24	0,11	15	0,36	13	0,41	529	1,24
<i>črnuhar</i>	49	0,38	32	0,14	21	0,50	14	0,45	116	0,27
<i>črnokožec</i>	43	0,34	32	0,14	9	0,21	0	0	84	0,20
<i>črnas</i>	6	0,05	3	0,02	4	0,09	12	0,38	25	0,06
SKUPAJ	12.727	100	22.623	100	4.231	100	3.143	100	42.724	100

Skrozi zgodovino sta se najpogosteje uporabljala izraza *zamorec*, ki se pojavi v polovici vseh zajetih publikacij, in *črnc*, ki ga zasledimo v dobri tretjini publikacij. Izraz *zamorec* je bil v obdobju do konca prve svetovne vojne uporabljan občutno najpogosteje, saj se pojavi v skoraj treh četrtinah vseh zajetih publikacij, medtem ko izraz *črnc* zasledimo v petini publikacij.⁸ V obdobju med obema vojnoma se delež izraza *črnc* v primerjavi s predhodnim obdobjem poveča za več kot dvakrat, čeprav je izraz *zamorec*, ki ga zasledimo v polovici publikacij, še vedno za nekaj odstotkov pogostejši. V socialističnem obdobju se razmerje med obema izrazoma občutno spremeni, saj se slednji izraz pojavi v nekaj manj kot četrtini vseh zajetih publikacij,

⁶ Korpus, ki je dostopen na dLib, obsega več kot 600.000 enot digitaliziranega gradiva, od tega je več kot pol milijona periodičnih publikacij.

⁷ Navedene vrednosti ne predstavljajo števila pojavitev posameznega izraza, temveč število publikacij, v katerih je izraz uporabljen najmanj enkrat. Podatki so z dne 1. septembra 2014.

⁸ Že v anonimnem zapisu iz leta 1885 sicer zasledimo mnenje, da bi bil izraz *črnc* bolj primeren, saj »[z]amorec ni prava beseda, ker pomeni le človeka tam preko morja živečega« (N. N. 1885: 2).

medtem ko izraz *črnc* zasledimo v skoraj dveh tretjinah publikacij.⁹ V obdobju po osamosvojitvi se odstotek izraza *zamorec* zopet malodane prepolovi, najpogostejši izraz je še vedno *črnc*, vendar se v primerjavi s predhodnim obdobjem za skoraj štirikrat poveča pogostost izraza *temnopolit*. Izraza *črnuh* v nobenem obdobju ne zasledimo v več kot 4,85 % zajetih publikacij, medtem ko je delež vseh ostalih izrazov zanemarljiv, saj skupaj predstavljajo le 1,77 %.

3 Sodobna sprejemljivost poimenovanj za temnopolte

Pri anketi, s katero smo ugotavljali sodobno sprejemljivost izbranih poimenovanj za temnopolte, je sodelovalo 309 oseb.¹⁰ Sodelujoči so s števili od 1 do 5 vrednotili zaznamovanost izbranih izrazov za poimenovanje temnopolitih: z 1 so ovrednotili izraze, ki jih dojemajo kot popolnoma nevtralne, medtem ko so za bolj negativno zaznamovane izraze uporabili ustrezno višje število. Spodnja preglednica prikazuje, kolikokrat so sodelujoči pri katerem izrazu izbrali posamezno vrednost, v zadnjem stolpcu pa je za vsak izraz izračunana povprečna vrednost – čim nižja je, tem manj negativno zaznamovan je izraz.

Preglednica 2: Zaznamovanost poimenovanj za temnopolte.

Izraz	1	%	2	%	3	%	4	%	5	%	Povprečje
<i>temnopolit</i>	278	89,97	17	5,50	8	2,59	3	0,97	3	0,97	1,17
<i>črnc</i>	148	47,90	85	27,51	50	16,18	20	6,47	6	1,94	1,87
<i>črnokožec</i>	38	12,30	61	19,75	92	29,77	59	19,09	59	19,09	3,13
<i>zamorec</i>	35	11,33	55	17,80	77	24,92	90	29,13	52	16,82	3,22
<i>zamurc</i>	12	3,88	35	11,33	54	17,47	99	32,04	109	35,28	3,83
<i>črnuh</i>	2	0,65	6	1,94	32	10,36	77	24,91	192	62,14	4,46
<i>črnuhar</i>	2	0,65	3	0,97	21	6,80	72	23,30	211	68,28	4,58
<i>črnavs</i>	3	0,97	4	1,29	18	5,83	62	20,06	222	71,85	4,61

⁹ Primerjava pojavnosti obeh izrazov v desetletju pred koncem druge svetovne vojne in prvem povojnem desetletju je pokazala, da se v obdobju od leta 1936 do leta 1945 izraz *zamorec* pojavi v 3.472, izraz *črnc* pa v 3.322 publikacijah (razmerje znaša 1,05 proti 1), medtem ko se v obdobju od leta 1946 do leta 1955 izraz *zamorec* pojavi v 526, izraz *črnc* pa v 856 publikacijah (razmerje znaša 1 proti 1,63). Od leta 1948 dalje je *črnc* sleherno leto uporabljen v več publikacijah kot *zamorec*. Iz tega lahko sklepamo, da se je negativna zaznamovanost slednjega izraza začela povečevati kmalu po drugi svetovni vojni. Tudi primerjava predvojne in povojne priredbe romana *Uncle Tom's Cabin*, ki ju je prevedla ista prevajalka, odraža spremembo statusa obeh obravnavanih izrazov: na mestih, kjer je leta 1934 uporabljen izraz *zamorec*, leta 1954 zasledimo izraz *črnc* (STOWE - GRAHOR 1934: 30, 32, 36, 37 (2×), 39, 47 (2×), 107, 108/ STOWE - GRAHOR in BRENK 1954: 7, 8, 10, 10 (2×), 11, 44 (2×), 138, 139) – ugotovili smo le eno izjemo (prav tam: 94/117). Razmerje med obema obravnavanima izrazoma še bolj nazorno ponazarja poved iz radijske igre *Črnici*: »Kot pravi včasih vljudno naš nočni čuvaj: črno kot v zamorčevi riti. – Oh, oprostite, črnčevi. Bodimo vljudni.« (GENET - ZNIDARČIČ 1970: 10).

¹⁰ https://docs.google.com/forms/d/1u4cdsHwMueaFTLqWnTt_3MEoy3IYmjYIKGir5AQfM/vie_wform?formkey=dEViZm5rX2ZxRzI2WVFOOFRDvVhQWkE6MQ je naslov, na katerem je dostopna anketa, s katero smo ugotavljali tudi odnos do eksplicitno rasističnega diskurza, vendar teh izsledkov v pričujočem prispevku ne obravnavamo.

S povprečno vrednostjo 1,17 je bil kot občutno najbolj nevtralen ocenjen pridevnik *temnopolt*, ki ga je devet od desetih sodelujočih ovrednotilo kot popolnoma nezaznamovanega. Izraz *črnc* je s povprečjem 1,87 nekoliko manj sprejemljiv, a ga kot popolnoma nevtralnega še vedno dojema skoraj polovica vseh sodelujočih. Izraza *črnokožec* in *zamorec* imata skoraj enako povprečno vrednost (3,13 in 3,22) in ju je kot popolnoma nezaznamovana opredelila le še dobra desetina sodelujočih. Izraz *zamurc* ima povprečno vrednost 3,83 in ga kot skrajno negativnega dojema približno tretjina sodelujočih. Povprečne vrednosti izrazov *črnuh*, *črnuhar* in *črnavs* se gibljejo okrog vrednosti 4,5 in približno dve tretjini sodelujočih te izraze dojema kot skrajno negativne.¹¹ Podobno sliko pri vseh obravnavanih izrazih pokažejo tudi izračuni povprečnih vrednosti za posamezne demografske skupine, kot je razvidno iz spodnje preglednice.

Preglednica 3: Povprečne vrednosti zaznamovanosti poimenovanj za temnopolte, razporejene glede na starost, stopnjo izobrazbe in smer izobrazbe sodelujočih.¹²

Starost	<i>temnopolt</i>	<i>črnc</i>	<i>črnokožec</i>	<i>zamorec</i>	<i>zamurc</i>	<i>črnuh</i>	<i>črnuhar</i>	<i>črnavs</i>
–19	1,13	2,13	2,65	2,22	3,22	3,91	4,35	4,26
20–29	1,14	1,88	3,20	3,17	3,74	4,48	4,53	4,60
30–39	1,38	2,06	3,49	3,58	4,11	4,60	4,74	4,72
40–49	1,08	1,88	2,80	3,44	4,04	4,48	4,64	4,64
50–59	1,06	1,41	2,82	3,53	4,21	4,53	4,71	4,74
60 –	1,50	1,50	3,00	2,67	3,33	4,33	4,33	4,17
Stopnja izobrazbe								
OŠ/SŠ→	1,21	2,36	2,50	2,36	3,36	3,64	4,14	4,07
OŠ/SŠ	1,11	1,39	2,46	2,75	3,46	4,21	4,43	4,36
VIŠ/VIS/1.st.→	1,00	1,96	3,00	2,75	3,61	4,43	4,68	4,68
VIŠ/VIS/1.st.	1,19	2,00	3,33	3,44	4,11	4,41	4,44	4,56
UNI/2. st.→	1,17	1,90	3,44	3,21	3,75	4,54	4,62	4,68
UNI/2. st.	1,19	1,88	3,10	3,36	3,94	4,54	4,63	4,68
mag.sc/spec.→	1,55	1,64	3,27	4,00	4,09	4,36	4,55	4,55
mag.sc/spec.	1,14	2,00	3,14	3,43	3,71	4,29	4,29	4,57
doktorat→	1,01	1,69	3,00	3,38	4,18	4,63	4,68	4,56
doktorat	1,43	2,00	3,29	3,93	4,36	5,00	4,86	4,86
Smer izobrazbe								
naravosl./tehnika	1,03	1,87	2,87	2,95	3,62	4,39	4,34	4,56
družbosl./humanist.	1,23	1,90	3,37	3,46	4,02	4,59	4,71	4,72
drugo	1,18	1,94	3,06	3,06	3,59	4,35	4,53	4,35

Izraza *temnopolt* in *črnc* sta pri vseh skupinah na prvem in drugem mestu, to-

¹¹ Medtem ko lahko nekatera poimenovanja slabšalni prizvok dobijo zaradi sobesedila, so določena poimenovanja negativno zaznamovana že zaradi obrazil. V slednjo kategorijo spadajo tudi izraz *črnuh* in njegova izpeljanka *črnuhar* (SUHADOLNIK 1966: 190) ter izraz *črnavs*.

¹² Puščica pri stopnji izobrazbe pomeni, da se oseba trenutno izobražuje na tej stopnji.

rej sta najmanj zaznamovana. Za najmlajšo generacijo je slednji izraz sicer nekoliko manj sprejemljiv kot za starejše, saj je povprečna vrednost najvišja pri skupini, ki se trenutno šola v osnovni oz. srednji šoli. Izraza *črnokožec* in *zamorec* se izmenjujeta na tretjem in četrtem mestu; *zamorec* je tretji najbolj sprejemljiv izraz pri šestih, *črnokožec* pa pri trinajstih skupinah. Izraz *zamurc* je pri vseh skupinah na petem mestu, najmanj sprejemljivi pa so izrazi *črnuh*, *črnuhar* in *črnavs*; slednji ima najvišjo povprečno vrednost pri enajstih skupinah, *črnuhar* pri sedmih, *črnuh* pa pri eni skupini. Pri sodelujočih, ki so stari med 30 in 59 let, so povprečne vrednosti pri izrazih *zamorec*, *zamurc*, *črnuh*, *črnuhar* in *črnavs* vedno enake ali višje kot pri ostalih starostnih skupinah, kar nakazuje, da se srednji generaciji uporaba slabšalnih poimenovanj za temnopolte zdi najmanj sprejemljiva. Pri osebah, ki imajo zaključeno osnovno oz. srednjo šolo, je senzibilnost glede poimenovanj za temnopolte v povprečju nekoliko nižja kot pri tistih, ki se izobražujejo na eni izmed stopenj terciarnega izobraževanja oz. imajo takšno stopnjo izobrazbe zaključeno. Pri slednjih so povprečne vrednosti nekoliko višje pri osebah s humanistično oz. družboslovno smerjo izobrazbe. Kljub navedenemu lahko sicer zaključimo, da Slovenci v povprečju poimenovanja za temnopolte dojemamo precej podobno, saj razlike pri povprečnih vrednostih niso velike.

Neobvezno možnost komentiranja ankete je izkoristilo 42 sodelujočih.¹³ Nekateri so v komentarjih izpostavili, da Slovenci nikdar nismo imeli veliko neposrednih stikov s temnopoltnimi in da je posledično za nas problematika zadevnega izrazoslovja manj relevantna kot pri narodih z drugačnimi zgodovinskimi izkušnjami. Oseba, ki je bila v času izpolnjevanja ankete stara med 20 in 29 let ter ima zaključeno univerzitetno izobrazbo naravoslovne ali tehnične smeri npr. navaja, da »slovenski bralci nekoliko težje dojemamo odenke rasističnih izrazov za temnopolte, ker za razliko od Američanov zgodovinsko s tovrstnim rasizmom nimamo pomembnih lastnih izkušenj«. Pogosto je bilo izraženo tudi mnenje, da je stopnja rasističnosti določenega izraza v precejšnji meri odvisna od konteksta, v katerem je uporabljen; oseba, ki je bila v času izpolnjevanja ankete stara med 20 in 29 let ter vpisana na doktorski študij humanistične ali družboslovne smeri, npr. navaja naslednje:

Določeni izrazi niso inherentno rasistični (npr. temnopoltni), vendar sem izbrala oceno 2/3, ker se zelo pogosto pojavljajo v kontekstih, ki so le na videz nevtralni. Kot primer bi navedla opisovanje dosežkov temnopoltnih športnikov, igralcev in drugih javnih osebnosti, kjer se tudi v resnih medijih (lektoriranih, z visokimi nakladami) ta lastnost zelo pogosto poudarja na način, ki za njihove kolege belce ne velja, npr. »temnopolto igralco smo si nazadnje lahko ogledali v filmu XY«. V tem primeru bi kot rasističen označila ne le diskurz, ki posplošuje določeno raso in ji pripisuje določene negativne lastnosti, temveč tudi diskurz, ki pripadnost rasi razume kot določujočo lastnost posameznika in jo poudarja tam, kjer to ni potrebno oz. dodatno utrjuje normativ, ki ga v naši kulturi predstavljajo beli moški.

Iz zgornjega komentarja je razvidno, da so lahko tudi poimenovanja, ki jih večina dojema kot nevtralna, uporabljena na rasističen način. Po drugi strani pa se določena poimenovanja, ki jih precejšen del populacije dojema kot zaznamovana, nekaterim ne zdijo problematična, saj naj bi se ne uporabljala pogosto. Takšno mnenje je npr. izrazila oseba, ki je bila v času izpolnjevanja ankete stara med 20 in 29 let ter se je izo-

¹³ Vsi komentarji so dostopni na spletnem naslovu navedenem pod opombo št. 4.

braževala na univerzitetnem programu oz. 2. stopnji iz humanistične ali družboslovne smeri, in ki je poleg tega izpostavila, da je obravnavana problematika relevantna tudi za področje prevajanja:

Mislím, da je izraz 'zamorec' morda že šel počasi v pozabo, vsaj jaz osebno ga ne slišim ali preberem nikjer več (razen v starejši literaturi); morda ga zato ne zaznavam kot močno rasističnega v primerjavi z izrazom 'črnc'. Vse kar vsebuje komponento 'črn-', deluje rasistično. Temnopolt pa je politično korekten izraz. Sicer pa je potem tudi odločitev prevajalca, da se na podlagi družbeno-kulturnega konteksta ter same vsebine in sloga besedila odloči, kaj bo uporabil v prevodu. Prav tako se mi zdi pomemben dejavnik, ali se zgodba v besedilu odvija v nekem drugem časovnem okviru. Potem se je tudi potrebno odločiti oz. premisliti, kako veliko modifikacij si lahko dovolimo oz. to ustrezno argumentirati. Morda gremo celo v priredbo.

Tudi oseba, ki je bila v času izpolnjevanja ankete stara med 40 in 49 let ter ima zaključen doktorat znanosti humanistične ali družboslovne smeri se je dotaknila prevajanja poimenovanj za temnopolte, obenem pa je ravno tako izrazila mnenje, da se najbolj rasistični izrazi v slovenščini ne uporabljajo pogosto: »Tisti izrazi, ki niso del pogovornega jezika (recimo črnavs) so po mojem preveč ustvarjalni, da bi bili rasistični. Se bolj hahljaš zaradi besedotvorja kot kaj drugega. Črnuh je pa po mojem bolj prevajalski žargon, ki bralcu sporoča, evo, tule je pa avtor napisal nekaj grdega in jaz ti to sporočam, kot da bi bil aktivna rasistična beseda v slovenščini.« Izrazoslovje za temnopolte v nekaterih literarnih delih sicer predstavlja pomembno prvino, saj odseva odnose in razmerja moči med posameznimi pripovednimi osebami oz. med rasami, ki jim te osebe pripadajo, zato je pomembno ohraniti izvorno zaznamovanost teh izrazov tudi v ciljnem jeziku.¹⁴

¹⁴ Izvirna zaznamovanost poimenovanj za temnopolte v slovenskih prevodih kljub temu pogosto ni upoštevana (TRUPEJ 2014: 94–102) – celo v primerih, ko bi bilo to ključnega pomena za ohranjanje učinkov izvirnika. To nazorno ponazarja primer iz Conradovega romana *The Nigger of the Narcissus*, kjer izraz *nigger* igra osrednjo vlogo pri konfrontaciji med mornarjema Belfastom in Waitom, ki se v izvirniku glasi: »I've put my oilskin and jacket over that half-dead naggur—and he says he chokes,' said Belfast, complainingly.—'You wouldn't call me nigger if I wasn't half dead, you Irish beggar!« (Conrad [1897] 2006). Ker je v prevodu uporabljen standardni slovenski izraz, motivacija za Waitov ogorčen odziv ni razumljiva: »S svojim plaščem in jopičem sem pokrtil tega na pol mrtvega črnca – on pa pravi, da ga duši,' je potožil Belfast. – 'Ne bi me imenoval črnca, če ne bi bil že na pol mrtev, ti irski capin!« (CONRAD - DOLENC 1966: 71). Pogosto je v prevodih za različno zaznamovane izvirne izraze uporabljena ista slovenska različica. Potencialne posledice so razvidne iz prevoda dialoga med delavcem Byronom Bunchom in duhovnikom Gailom Hightowerjem v Faulknerjevem romanu *Light in August*, ki se v izvirniku glasi: »['] Christmas is part nigger. About him and Brown and yesterday.' / 'Part negro,' Hightower says.« (FAULKNER [1932] 1977: 68). Mira Mihelič je za različno zaznamovana izraza *nigger* in *negro* uporabila isti pridevnik: »[']Christmas ima zamorsko kri. O njem in Brownu in včerajšnjih dogodkih še niste slišali.' / 'Zamorsko kri!' pravi Hightower.« (FAULKNER - MIHELIC 1952: 83). Medtem ko Hightower v izvirniku sogovornika opomni, naj ne uporablja rasističnega izraza, temveč nevtralnó različico, je v prevodu presenečen ali morda celo zgrožen nad informacijo, da ima Joe Christmas »zamorsko kri«. Neupoštevanje izvirne zaznamovanosti izrazov lahko torej bistveno spremeni pomensko raven diskurza. Če so v določenem besedilu poimenovanja za temnopolte uporabljena pogosto oz. igrajo pomembno vlogo pri karakterizaciji pripovednih oseb, nakazovanju razmerij moči ipd., lahko takšna prevajalska strategija (oz. pomanjkanje strategije) celo spremeni interpretativne možnosti besedila.

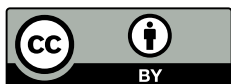

4 Zaključek

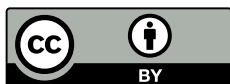
V raziskavi smo ugotovili, da sta se zaznamovanost in pogostost uporabe določenih slovenskih poimenovanj za temnopolte skozi zgodovino občutno spreminjali. V obdobju pred koncem prve svetovne vojne je izraz *zamorec* veljal za standardni izraz, med obema vojnama sta izraza *črnc* in *zamorec* imela primerljiv status, po drugi svetovni vojni je uporaba slednjega izraza precej upadla in *črnc* je postal standardni izraz. Tudi v obdobju samostojne Slovenije je izraz *črnc* uporabljan najpogosteje, občutno se je povečala uporaba izraza *temnopolte*, medtem ko izraz *zamorec* zasledimo še redkeje kot v prejšnjih desetletjih. Izraz *črnuh* je v vseh obdobjih najpogosteje uporabljan negativno zaznamovan izraz, delež drugih poimenovanj za temnopolte pa je zanemarljiv. Slovenska senzibilnost glede poimenovanj za temnopolte je do neke mere odvisna od starosti in stopnje ter smeri izobrazbe, vendar pa v povprečju kot najmanj in najbolj rasistična dojemamo ista poimenovanja: najbolj nevtralen se nam zdi izraz *temnopolte*, razmeroma nezaznamovan je tudi izraz *črnc*, poimenovanji *črnokožec* in *zamorec* veljata že za precej manj sprejemljivi, najbolj nesprejemljivi pa so izrazi *zumurc*, *črnuh*, *črnuhar* in *črnavs*. Analiza izbranih slovarjev je pokazala, da so bili negativno zaznamovani izrazi pogosto izpuščeni iz slovarjev, kar je tudi sicer splošno značilno za slovensko slovaropisje (NEŽMAH 1997: 21–27, 71). Z raziskavo smo opredelili slovenski odnos do izrazoslovja za temnopolte, izsledki pa so lahko uporabni tudi na področjih prevodoslovja in prevajanja: kot pomoč pri vrednotenju prevodnih rešitev v slovenskih prevodih in pri odločanju za ustrezne prevodne rešitve pri prevajanju poimenovanj za temnopolte.

VIRI IN LITERATURA

- Fran BRADAČ, 1928: *Nemško-slovenski slovar*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Fran BRADAČ in Ivan PREGELJ, 1930: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Matej CIGALE, 1860: *Deutsch-slowenisches Wörterbuch: Zweiter Theil* [sic]. Ljubljana: Jožef Blaznik.
- Joseph CONRAD, 1966: *Črnc* z »Narcisa«. Prev. J. Dolenc. Ljubljana: PD.
- , 2006: *The Nigger Of The Narcissus*. Na spletu.
- William FAULKNER, 1952: *Svetloba v avgustu*. Prev. M. Mihelič. Ljubljana: CZ.
- , 1977: *Light in August*. Harmondsworth: Penguin.
- Jean GENET, 1970: *Črnci*. Prev. A. Znidarčič. Ljubljana: S. n.
- Joža GLONAR, 1936: *Slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Umetniška propaganda.
- Anton GRAD, 1965a: *Angleško-slovenski slovar*. Maribor: Obzorja.
- , 1965b: *Slovensko-angleški slovar*. Maribor: Obzorja.
- Anton GRAD in Henry LEEMING, 1990: *Slovensko-angleški slovar*. Ljubljana: DZS.

- Anton GRAD, Ružena ŠKERLJ in Nada VITROVIČ, 1967: *Veliki angleško-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.
- Anton JANEŽIČ, 1851: *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika*. Celovec: J. Sigmundova knjigarnica.
- Silvester KOŠUTNIK, 1904: *Ročni slovensko-angleški in angleško-slovenski slovar: Zlasti namenjen za izseljence v Ameriko*. Ljubljana: A. Turk.
- Janko KOTNIK, 1952: *Slovensko-angleški slovar*. Ljubljana: DZS.
- France KRAMARIČ, 1907: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch = Nemško-slovenski slovar*. Dunaj/Leipzig: A. Hartleben's Verlag.
- Konstantin MANDROVIČ, 1943: *Slowenisch-deutsches Wörterbuch*. Dunaj/Leipzig: A. Hartleben's Verlag.
- N. N., 1854a: *Mali besednjak slovenskiga in nemškiga jezika*. Ljubljana: Ign. žl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.
- , 1854b: *Narodski običaji v Železnikah*. *Slovenski prijatelj*, 28. marec 1854. 100–02.
- , 1885. *Izlet iz Gorice v Tržaško okolico*. *Slovenec*, 11. junij 1885. 1–2.
- , 1912: *Slovensko-angleška slovnica, tolmač, spisovnik in navodilo za naturalizacijo*. New York: Viktor J. Kubelka.
- Bernard NEŽMAH, 1997: *Kletvice in psovke*. Ljubljana: Nova revija.
- Maks PLETERŠNIK, 1894: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: Elektronska izdaja*, 2000. Ljubljana: DZS.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: 2., dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*, 2014. Ljubljana: CZ.
- Ružena ŠKERLJ, 1944: *Angleško-slovenski slovar*. Ljubljana: Merkur.
- Harriet Beecher STOWE, 1934: *Koča strica Toma: Izbor iz romana istega imena*. Prev. O. Grahor. Ljubljana: Založba Tiskarne Merkur.
- , 1954: *Koča strica Toma ali življenje črncev v suženjskih državah Amerike*. Prev. O. Grahor. Prir. K. Brenk. Ljubljana: MK.
- Josip TOMINŠEK, 1924: *Nemško-slovenski slovar: za domačo in šolsko rabo*. Ljubljana: Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg.
- France TOMŠIČ, 1938: *Nemško-slovenski slovar*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Susan ARNDT in Antje HORNSCHEIDT, 2009: *Rassismus in Gesellschaft und Sprache*. Na spletu.
- Jabari ASIM, 2007: *The N word: Who can say It, who shouldn't, and why*. Boston: Houghton Mifflin
- Jane H. HILL, 2008: *The everyday language of white racism*. Malden/Oxford: Wiley-Blackwell.

Randall KENNEDY, 2003: *Nigger: The strange career of a troublesome word*. New York: Vintage Books.

Janja PREŠERN, 2001: Muri, murček, zamurček: Katere besede so rasistične? Na spletu.

Ali RATTANSI, 2007: *Racism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Stane SUHADOLNIK, 1966: Slovarski pripomočki. *Jezik in slovstvo* 11/6. 186–93.

Janko TRUPEJ, 2014: Prevajanje rasističnega diskurza o temnopoltih v slovenščino. *Primerjalna književnost* 37/3. 89–109.

SUMMARY

The present article deals with the markedness of different Slovenian terms denoting black people. An analysis of selected dictionaries showed that certain Slovenian terms had a negative connotation as early as the 19th century, but such terms are omitted in many dictionaries. An examination of the corpus of texts available in the *Digital Library of Slovenia* showed that the frequency of use of different Slovenian terms for black people has changed significantly throughout history. In the period before the end of World War I, *zamorec* was the standard term for denoting black people, while in the interwar period, the terms *črnec* and *zamorec* were used with a similar frequency. After World War II, the use of the latter term began to decline and *črnec* became the standard term. *Črnec* remains the most frequently used term for black people in the period since Slovenia declared its independence from socialist Yugoslavia in 1991, although there is a significant increase in the use of the term *temnopolit*, which was not used frequently in the preceding decades. Throughout history, the most widely used negative term has been *črnuh*, while other negative terms, e.g., *zamurc*, *črnuhar* and *črnavs* were only used rarely. By means of a survey in which 309 Slovenians participated, the contemporary Slovenian attitude towards the most frequently used terms for black people was determined. The participants were asked to grade select terms with numbers from 1 to 5—the higher the number, the more unacceptable the term. The medians are as follows: *temnopolit* (1.17); *črnec* (1.87); *črnokožec* (3.13); *zamorec* (3.22); *zamurc* (3.83); *črnuh* (4.46); *črnuhar* (4.58); *črnavs* (4.61). On average, respondents between the ages of 30 and 60 were slightly more sensitive regarding the racist connotations of particular terms. The same is true for respondents with a higher education, as well as for those educated in the humanities or social sciences. However, these differences are minor and it can be concluded that on average Slovenians perceive terms for black people similarly.